

Etikkrådets arbeid under korrupsjonskriteriet

I retningslinjenes § 3 heter det: «Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for selskaper der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for grov korrupsjon.»

Prosessen som ligger til grunn for å kunne tilrå observasjon eller utelukkelse av selskaper under korrupsjonskriteriet, består av to trinn. Først må det kunne fastslås at det er en uakseptabel risiko for at et selskap har vært involvert i grov korrupsjon. Deretter vurderer Etikkrådet hvorvidt det også er en uakseptabel risiko for at selskapet kan bli involvert i nye korrupsjonshandlinger i fremtiden. Begge disse vilkårene må være oppfylt for at Etikkrådet skal anbefale å utelukke et selskap under korrupsjonskriteriet.

Utvelgelse av selskaper

Gjennom en nyhetsbasert porteføljeovervåkning utført av en konsulent samt løpende gjennomganger av flere andre informasjonskilder mottar Etikkrådet jevnlig informasjon om korrupsjonsanklager mot selskaper som SPU er investert i, som regel på daglig basis. I tillegg mottar rådet også enkelte ganger informasjon om aktuelle korrupsjonssaker gjennom eksterne henvendelser fra NGOer og privatpersoner. Så langt det er mulig, blir alle disse sakene underlagt en fortløpende førstehåndsvurdering som blant annet fokuserer på substansen i anklagene, hvorvidt det dreier seg om nye anklager, og om forholdene er av nyere dato.

Selskapene som blir valgt ut i den innledende gjennomgangen, blir gjenstand for nærmere undersøkelser gjennom omfattende søk i internasjonale og nasjonale medier og på selskapenes egne hjemmesider. I tillegg innhentes rettsdokumenter knyttet til korrupsjonsanklagene der disse er offentlig tilgjengelige.

For selskaper som utredes videre, er sentrale spørsmål hvorvidt korrupsjonen synes å ha pågått over tid, om det dreier seg om flere uavhengige tilfeller, om korrupsjonen involverer toppledelsen i selskapet, og om bestikkelsene er av en viss størrelse. I enkelte tilfeller kan det være nødvendig å avvente utfallet av en pågående etterforskning eller rettsprosess for å få en tilstrekkelig avklaring av selskapets tilknytning til korrupsjonshandlinger. Dette medfører at noen korrupsjonssaker kan ta lang tid å utrede ferdig.

Etikkrådet har i flere år gjennomført sektorstudier på korrupsjonsområdet, hvor man har gjennomgått selskaper i land og sektorer hvor risikoen for korrupsjon antas å være særlig høy i henhold til internasjonale korrupsjonsindekser. Så langt har Etikkrådet fokusert på selskap innenfor bygg- og anlegg, olje- og gass-, forsvars- og telekom-sektorene. Disse studiene har gitt Etikkrådet en bedre innsikt i de viktigste korrupsjonsrisikoene innenfor de respektive sektorene. Der hvor det innenfor et gitt tidsrom har blitt avdekket at flere selskap innenfor samme sektor kan knyttes til grov korrupsjon, har rådet også hatt et bedre grunnlag for å sammenlikne selskapenes antikorrupsjonssystemer enn der det gjennomfører parallelle utredninger av selskap innenfor forskjellige sektorer.

Generelt er det en betydelig utfordring at korrupsjon er handlinger som foregår i det skjulte. Det kan derfor være krevende for Etikkrådet å få tilgang til dokumenterbar informasjon som er tilstrekkelig til å kunne anbefale observasjon eller utelukkelse av et selskap. Situasjonen kompliseres ytterligere av at korrupsjonsrisikoen normalt er høyere i de landene hvor informasjonstilgangen fra media, rettsinstanser, sivilsamfunnsorganisasjoner og selskapene selv er mer begrenset og upålitelig, f.eks. i autoritære stater. Denne utfordringen har blitt gradvis større ettersom fondet i økende grad har investert i fremvoksende markeder.

Politiske omveltninger og regimeskifter i land kan imidlertid skape ny fremdrift i korrupsjonsetterforskninger og gi økt tilgang på informasjon. Generelt kan også opprulling av omfattende korrupsjon i det politiske toppsjiktet i et land være en viktig kilde til nye saker hvis det avdekkes at mange selskap har vært involvert. Det mest nærliggende eksempelet her er «Lava Jato»-saken i Brasil som har ført til et spesielt fokus på dette landet de seneste årene fra Etikkrådets side. Næringsmiddel-selskapet JBS som ble utelukket i 2018, er et eksempel på et selskap som delvis ble fanget opp på grunn av det økte fokuset på Brasil.

Siden 2017 har Etikkrådet lagt opp til en mer fleksibel tilnærming hvor man i større grad velger ut enkeltsaker som fanges opp gjennom den

løpende porteføljeovervåkingen. Selskaper som blir valgt ut på grunnlag av den første gjennomgangen av korrupsjonsanklager, blir systematisk registrert, sortert etter sektor og rangert med henblikk på risiko. Denne oversikten blir kontinuerlig oppdatert og bygget ut. Innenfor enkelte sektorer har det etter hvert blitt fanget opp anklager mot såpass mange selskaper at det også er mulig å gjennomføre en samlet gjennomgang av disse slik man har gjort i sektorstudiene. I 2018 er det for eksempel gjort en slik gjennomgang av legemiddelselskaper, hvor 15 selskaper ble gjenstand for nærmere undersøkelse.

Uavhengig av sektor, land eller år er det en del fellestrekk ved mange av korrupsjonssakene som Etikkrådet til enhver tid utreder og vurderer. Det dreier seg ofte om store, offentlige kontrakter, enten knyttet til anskaffelser eller til lisenser. Ganske ofte kan også heleide eller deleide statlige selskap være involvert. Anskaffelsene kan f.eks. dreie seg om bygg- og anleggskontrakter eller store ordrer på transportmidler, forsvarsmateriell, etc. Lisensene kan f.eks. være knyttet til utvinning av olje og gass eller utvikling og drift av mobilnett. Korrupsjonen kan også være motivert ut fra ønsket om å innhente andre økonomiske fordeler fra staten, f.eks. finansiering fra statlige banker eller gunstige skatteordninger.

Også når det gjelder legemiddelselskapene som Etikkrådet hadde et spesielt fokus på i 2018, er det noen av de samme fellestrekkene som går igjen i flere av korrupsjonsanklagene. Dette dreier seg om saker hvor bestikkelsene har funnet sted på relativt høyt nivå, enten for å innhente godkjenning for bruken av en bestemt medisin, eller for å påvirke større anskaffelser av medisiner til offentlige sykehus eller andre deler av helsevesenet. Det som imidlertid synes å ha vært enda mer utbredt innenfor legemiddelsektoren, er korrupsjon på lavere nivåer i form av såkalt «smøring» eller bestikkelser gjennom ulovlige provisjoner («kickbacks») til leger og apoteker for å promotere bruken av bestemte legemidler. Smøringen har f.eks. bestått i middager, underholdning, reiser, gaver, etc., og bestikkelsene har ofte blitt kamuflert

i form av honorar for foredrag eller konsulenttjenester. Det generelle inntrykket er imidlertid at praksisen med smøring og *kickbacks* til helsepersonell og apoteker er mindre utbredt nå enn den var for ti år siden, ikke minst fordi amerikanske myndigheter etter hvert har slått hardt ned på dette. Dette gjelder både overfor amerikanske selskaper og overfor utenlandske selskaper som blir rammet av *Foreign Corrupt Practices Act* (FCPA).

Vurdering av fremtidig risiko

Etikkrådets vurdering av fremtidig risiko er basert på flere hovedmomenter. Det første er hvordan det aktuelle selskapet har reagert på korrupsjonsanklagene. Har selskapet for eksempel selv tatt initiativ til å granske anklagene og gjennomført konkrete tiltak for å rydde opp, eller har det forholdt seg passivt og vært mest opptatt av ansvarsfraskrivelse? Selskapets respons på anklagene kan gi visse indikasjoner på selskapets reelle vilje til å forhindre tilsvarende handlinger i fremtiden.

Det andre hovedmomentet dreier seg om hva slags tiltak selskapet har iverksatt eller planlegger å iverksette for å forebygge, oppdage og reagere på korrupsjon. Til sammen utgjør disse tiltakene selskapets antikorrupsjonsprogram, som ofte er en del av det interne etterlevelsessystemet – også kjent som «*compliance*». Selskapets antikorrupsjonsprogram er ofte det som blir tillagt mest vekt i Etikkrådets vurdering av fremtidig risiko, og som regel det rådet bruker mest tid på å utrede.

Etter hvert har det kommet på plass en rekke internasjonale standarder for etterlevelse og antikorrupsjon i multinasjonale selskaper, og på bakgrunn av disse kan det utledes noen hovedprinsipper for hvilke grep et foretak bør ta for å etablere og gjennomføre et effektivt antikorrupsjonsprogram. Standardene legger blant annet til grunn at et selskap må ha et tydelig budskap om nulltoleranse for korrupsjon fra ledelsen («*tone from the top*»), jevnlig kartlegging og vurdering av korrupsjonsrisiko i hele virksomheten, skriftlige retningslinjer og prosedyrer for anti-korrupsjon som gjelder alle ledere, ansatte og forretningspartnere («*code of conduct*»), effektiv og målrettet

opplæring, bakgrunnsundersøkelser («*due-diligence*») av tredjeparter, systemer og prosedyrer for varsling av og respons på regelbrudd, samt kontinuerlig overvåkning og forbedring av programmet. Ifølge internasjonale standarder for bestep praksis er det også anbefalt at arbeidet med antikorrupsjon i selskapet er delegert til en egen enhet som har de nødvendige ressurser og autonomi.

I den første gjennomgangen av et selskaps antikorrupsjonsprogram – som vanligvis tar utgangspunkt i informasjon fra selskapets hjemmeside og årsrapporter – vil Etikkrådet normalt se etter om alle de elementene som anses som viktigst i henhold til bestep praksis, synes å være reflektert i programmet. I den nærmere utredningen av det enkelte selskap vil det imidlertid kunne variere hvilket eller hvilke av disse elementene rådet legger mest vekt på. I tillegg til eventuelle funn fra den første gjennomgangen vil rådet blant annet ta hensyn til hvilken sektor og hvilke land selskapet opererer i, og ikke minst hva som utpeker seg som de største risiko-områdene utfra tidligere korrupsjonshandlinger. Dette vil også kunne være førende for hvem og hvilke instanser i selskapet Etikkrådet først og fremst ønsker å snakke med. Uavhengig av hva man fokuserer på, er det uansett viktig å få et best mulig inntrykk av hvordan selskapets antikorrupsjonsprogram gjennomføres i praksis, hvilket man gjerne får gjennom konkrete eksempler. At Etikkrådet har etablert en god dialog med det aktuelle selskapet, er som regel en nødvendig, men ikke nødvendigvis tilstrekkelig forutsetning for å få tilgang til slik informasjon.

Et tredje hovedmoment som gradvis har fått økende betydning, er selskapets eierstyring og selskapsledelse («*corporate governance*»). Selv om hovedfokuset hittil har vært på et selskaps etterlevelsestiltak eller antikorrupsjonsprogram i vurderingen av fremtidig risiko, har erfaringen i de største korrupsjonssakene ofte vært at toppledere og/eller styremedlemmer har vært direkte involvert i korrupsjonshandlingene. I slike tilfeller er det som regel ikke tilstrekkelig å kunne fastslå at selskapet har et fullt operativt etterlevelsesprogram. Etikkrådet må også kunne forsikre seg om at styret har reell og effektiv kontroll med den daglige ledelsen i selskapet, og at styremedlemmene har den rette bakgrunnen for å kunne utføre en slik oppgave. Utelukkelsen av JBS er et eksempel på dette økte fokuset på eierstyring og selskapsledelse.

Det fjerde hovedmomentet dreier seg om selskapets grad av samarbeidsvilje og bistand i forbindelse med Etikkrådets utredning. I stortingsmelding nr. 20 (2008–2009) fastslås det at «manglende informasjon om et selskaps atferd, og ikke minst manglende vilje fra selskapet til å bidra med opplysninger, i seg selv kan bidra til at risikoen for medvirkning til uetisk atferd anses uakseptabelt høy». I visse tilfeller vil derfor manglende vilje til å dele informasjon også kunne få avgjørende betydning for Etikkrådets vurdering av den fremtidige korrupsjonsrisikoen knyttet til det aktuelle selskapet.